

ՄԱՏԵՆԱԽՈՍԱԿԱՆ

The Annual Bulletin of the Academy of Medicine of Jerusalem, 1926-1927. 8° p. 40. Printed at L. J. S. Press, Jerusalem. №. 1.

Այս խմանով խմբագրած եւ սպազրաւած տես-
րակը կը բանուի եղան զիաւու մասեւ: Առաջի-
նին մէկ կը դասկեանա եւ բառապահութեան
կատելիութիւնը գուշակեանք, իսկ եւ լուրջին մէկ կը
պարզուի Պատեսինին առողջապահական մինակը, մաս-
նացէս թիւինեւու կողմէն:

Բժշկական Ակադեմիան՝ Երևանակմի մէջ գործոց
թիւինեւու մէկ թիւեւորինն է, որ կազմած է թէ՛
թիւեւու զիաւութեան եւ առուեսին բարիններ ծովո-
վրդականացնելու ի նօպաս եւերին առողջապահութեան
է թէ՛ միահամայն թիւինեւու յարօն ու վարէց պաշ-
պաննեւու համար: 1926-1927ին ամպաննեւու թիւն է
51, ուսն յուր հայ, Տիր. Վ. Գալովիեան, Տիր. Գ.
Քեշեան, Տիր. Գ. Գրիգորեան, [Տիր. Յ. Թուրեան,
նույ Գարշական ծովովին նախազնին է Տիր. Վ. Գ. Գալ-
ովիեան, որուն նախաձեռնութեան արդինն է այս զի-
նական տեղեկացրին պատրաստինք:

Տեսակին եւրող մասը կ'սկսի Ակադեմիայու Dr. A.
Tichoի կու և զիտական տեղեկացրավը՝ Պատեսինին
մէկ կուրաքանչ նիւազութեան մասին:

Dr. Ticho կ'ըս թէ եղիպատի նայելու գերեւ
36,000 կոյ կայ Պատեսինին մէշ թէ՛ մէկ եւ թէ՛ եւելու
աշեռով միանամայն. եւ վերջիննեւու համեմատ-
րինը առաջննեւու նես գերեւ 4 առ 3 է, ուրիշ
ինուն 10,000ին 166, կոյ է եւելու աշեռու եւ ըստապոյ
մէշ աշեռն կոյ ունեցող եւելից Փարուիլու է, կ'ը-
ս, բայց Պատեսինին ուրի անզատ անելի կոյ ունի նաև
Փարուիլու:

Պատեսինին մէշ կուրութեան զիաւու պատճառ
ննաւակառ է corneal scars, staphyloma, trachoma, եւայլն. յետյ կուրաքան glascomas եւ cataract-
մէկապէտ սրբութ եւ նուրութուն մասնակի եղած էն
կուրութեան յառաջ բերող պատճառնեւու շարքին, իր-
եւ արդինի կնանին, ասքելու սուրբի պայմաննեւուն
եւ գետ մէկապաւթեան: Դապլու մասնակի եղած է
այս կոմիտ: Էշ 22 ը կը դրաւ մասնամասն վիճակու-
ցոյ մը կուրութեան պատճառող նիւազութեանց թիւ-
նին եւ առաջեւու նախամատքեան:

Կուրութիւն առական սեւին մէշ առած-
ուած է նաև թէ կուրութիւն մէշ: Ուստարու է նաև առ
զիտակութիւնը թէ կուրութիւն բարական մէծամասնու-
թիւնը. Առաք են. այսինն հայտնիք 91.5. իսկ 8.0%
Հետայ: Միայն եւել նիւազանցնեւու կամ որ 100 նորի
կը պահն այս համարաւու կոյեւէն:

Dr. A. Ticho ու բառ եռով կը վերջացնէ իր տե-
ղեկապիր:

—«Պէտք է ու կոյ զինսի Պատեսինին մէշ:

Առեւլու բարական չափանիմէւեր, չուրը, դրա-
բույնեւ, ծովութիւնի լուսոււուրինը, վարցիքի ձեռ-
նով եւ մասնակին եղած զարմանումը պիտի խափանէ
կուրութիւնը 75% համեմատութեանը: Ես կը շեշեմ
վարպետ (expert) և համանակին (timely) բառերը:

Առու կը յաջաղին նետեւեալ տեղեկացրիները:

The Characteristic symptoms of Typhoid Fever
in Palestine, Dr. Salkind-է:

—The Plagues, Colonel G. W. Heron-է, ու
Պատեսինին կառավարութիւն ուղղագործութիւնն էն-
թե է:

—Brief Resume of the History, Anatomy, and
Physiology of the Thyroid Gland with the Distribu-
tion and Classification of Goitre, Prof. B. F. Avery,
Գյուրի Համազարամին:

—The Treatment of Goitre, Prof. Stanley Har-
ris, Այրարի Համազարամին:

—Collapsus Therapy in Pulmonary Tuberculosis,
Dr. N. Nuncio, Գյուրի Համազարամին:

**Ա. ԱԿԴԵՄԱ - ԳՐԱԴԱՐԱՆ, ԱՌԱՋԵՐԻ ԵՎ
ԵԶՐԱՐԱ ԱՆՁԱԿՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, Հայու. Վ.
Դ. Ճշակեան Խուսակցութեան Անելութիւնի
Երշաբի կերպ. Վարիչ Մարտինի: Մասնաւուց
- Երիտոսուր Հայաստան - ի, Թիւ Յ. Պա-
տում 1927, 8° էշ 173+3. Գիւ 1 Տալար:**

Սապահ-Գիւլսան ծանօթ անուն մըն է մեր մէջ
ամենէն յառաջ իրեւ ուստուցիչ, եւ յիսոյ՝ իրեւ
և յեպափախական» բարողիչ եւ հրապարակութիւն:
բայց «յեպափախական» մը՝ տիրող ընկերաբանական
զարափարներու եւ կարգերու հանդէպ, որ գէնիք,
արմին ննա զործ յունի, զոնէ սկզբունքու:

Սապահ-Գիւլսան ո՞րչափ իր զրոնդ, բայց աւելի
շատ իր խօսուք առ աշխատած է ընկերաբանական
Մարտի սկզբունքները բարողիչ հայ մարդութիւնն
մէջ: Թէ՛ ինըն՝ Սապահ-Գիւլսան՝ իրեւ զարափա-
րի մարդ, եւ թէ՛ իր կուսակցութիւնը, իրեւ Մար-
տի սկզբունքները ծովովդպականացնող զարափար-
պութիւն մը, ո՞րչափ յառ համեցած են Մարբը եւ
ո՞րչափ յաջորդութեամբ կրցած են իրենք զիբենք
հասկանի ընել Հայ ժողովուրդին, ասիկս բառա-
կան փափուկ հարցում մըն է, որուն պատասխանը
կամ պատուսանները առար համար է որ Մարբը
ամէնն յառ սերաց նոյն ինըն՝ Սապահ - Գիւլսան
զրոնդ է այս զիրը, որ ննաւարքրական է շատ կազ-
մեցնել:

Մարտի ընդհանրապէս զգոնդ են ընկերաբանի
կեանքի պայմաններէն: Կարելի՞ է ասեղձեւ ա՞յս-
պիսի վիճակ մը մարդկային ընկերութեան համար,
որ եթէ կարելի է, ամէն մարդ զոն ըլլայ: Խնչուն
համար առ շատ ադրաս: Խնչուն համար ժողովուր-
դին մեծ մարդ իր ժամանակը, իր կրցուք պիտի
սպառէ շատ փորբիկ, բայց առ անձնաշնորհնեալ մա-
սի մը զործերուն մէջ, իրեւ մշակ, իրեւ բառուոր,
իրեւ ծառայ, եւ այդ առ ոչ-արգար վարժուք, կա-
րելի չէ այս անարդարութիւններն ու անհնաւաս-
րութիւնները զարմաներու կերպ մը զանել, եւայլն,
եւայլն: Ասանց ննա նաև ընկերաբանի կեանքի մէշ
պատութիւնները ընանիքին եւ ընանիքի անդա-
ներուն համար, ինչպէս ննա կրոնական զարա-
փարներու եւ կարգերու մէջ արմատական յեպափ-
ախութիւն մը, որնիք որ նեկեղեցին իրեւ կազմակեր-
պութիւն, իր պատութեամբ եւ իր բառապահան-

ներով, իբ ամբէ ընկերային կեանքի պայ, — մարդիկ հաւատալու ևն Աստուծոյ, յարգելու ևն եկեղեցական կարգութանը, եւային, ուրին եկեղեցին այ, իրրեւ կազմակերպեալ հաստատութիւն, քանի որ իր համահշորին տակ առած է ընկերային կեանըն կարեւոր կողմելը, պէտք է տապարել զայ այ, խջմի ազատութեան ևւ անհանգերու ընկերային կեանըն անկախութեան անունով, եւային, եւային:

Ինչ որ մենք շատ պարզ բառերով եւ բացարութիւններով ուղեցինք հոսկնալի ընկեր, առանք ընկերաբանական զիտութեան յատեկ բառերով եւ բացարութիւններով բանահետեւած առանք, իրենց մասնաւոր բառ ազգային թիւնը (Terminologie) ունին, որու շիմակ համարդողութիւնը մասնագէտներուն զորն է, և միշտ եւ միշտէն զար մտքի զարգացում ունեցներ բան մը չնեն հասկընար եւ չնեն իրենար հասկնար:

Եւ Ս. Գ. Հ. Կուսակցութիւնը այս անհակըցութեան համար է որ բայականան յատափախական կուսակցութիւնը մը նկատուած է ևյա ժողովութիւն մէջ, այնպէս որ նոյն իոկ կուսակցութեան անդամներէն շատեր Ս. Գ. Հայակնանութեան յարած են իրրեւ ազգային կազմակերպութեան մը, ուրան նպատակն է, ուրիշ բազարական կուսակցութեանց պէս, Հայ ազգին բազարական ապատութեան և անկախութեան համար աշխատիլ:

Եւ իրուութիւնն ալ այս է որ Ս. Գ. Հ. Կուսակցութիւններ իրրեւ բազարական կուսակցութիւններ մէջ, թիւն իրենց չէ զործ Մարտի անունը եւ թէօրին:

Հուն 1918, Հկմտ. 23, 75 - որ Ամերիկայի Ամերիկ բազարն էի, ինձի, այցի եկաւ Պ. Գ., ինը երկաթուղի շինող խումբ մը հայ զործապենքու կողմէն (Քիի զիւղերէն), զինուորոց երիտասարդ մը, մարտու պատուական հայ միշ, զիս ինձնց մաս հրատիրելու հոգեւոր միսիթարութեան համար, և ոյս առջիւ ինդրենց որ Սիրիչի հայ զարութիւն մէջ արրաջ երկարուակութիւնն ալ վերջնեն եւ հաշտութիւն զոյացնեմ, այսպէս կարծելով որ երկարա ակութիւնը արդինը է զմատութեան մը: Կուսակցուկան կիրքի ևւ պատաստմի մասին զարաքար լունէր ան: Բայց ես հարցու ցի իրեն, — Խուն Կուսակցութեան մը կը պատմանի՞ս: — Այսու, Հենակիան եմ, պատուախնեց: Խնցու Հենակիանութիւնը, վիտու, հարցուցի. — 21° որ բանի մը պիտի պատկանին, ազգին ծոռայութիւն մը ընելու, անոր համար կուսակցուկան եղած եմ, պատուախնեց:

Եւ այսպէս են շատեր եւ շատեր, որոնք կը պատկանին ընկերաբան կուսակցութեանց, այն միամիտ հաւատութով թէ ազգային ծոռայութեան պարար մը կը կաստարեն:

Սապահ-Գիւլիան իր այս զիրքին մէջ կը նշդէ ու կը նշզրուէ Մարտիստեան դրութեան յատեկ բառ ևւ եզրները, մասնաւորապէս ուղղելու համար իր կուսակցութեան շուրջ զարցած թիւրիմացութիւնները:

Սապահ-Գիւլիան իր Յառաւանին մէջ կը զրէ սա ուշազրա առզերը.

— «Այդ թիւրիմացութիւնները՝ մեր կուսակցութեան նկատմամբ՝ գեռ կան:

Թէեւ վասահ ենք որ ազագան հետզհնետէցոց պիտի տայ, մեր կուսակցութեան զուս եւ անխառան մարդաբանական լիննելը:

Կոմմինիզմը կ'իրականանայ, երբ Սոցիալ-Ընդմի տիրապետութեան առաջին չըջանին մէջ՝ իւրաքանչեւը աշխատաւոր կըստանայ իր աշխատաւոր համեմատ զարձ:

Լիններ Մարքսի գաղափարը ընդունեց, եւ առաջին օրից իսկ՝ զրեց, «Խւրաքանչիւր աշխատաւորի իր կարբքին համեմատ վարձք» ակրգընեցը:

Մենք անհամակարծիք գտնուեցինք լիննին հնայ միայն այս կէտի մէջ, թէ չէ գառակարգացին կուսակարգական զիկստասուրան մեր պաշտպանած սկզբունքներն են եղել, անընդհանուրար, մեր գոյսութեան տարիների ընթացքուն:

Խակ Սոցիէզական կարգելը՝ մենք ամենայն անզերապս հութեամբ ընդունեցինք ու նրա պաշտպանը հանգիստացնեց մինչև այսօր եւ այսուհետեւ էլ պիտի շարանակինք:

Դիրքին Ա. Մասին մէջ Սապահ-Գիւլիան բառ եւ եւ եզրները բացարարել եւարք, զիտել կուտայ:

— «Մեր գիւրքը էլ աւելի լաւ ճշտուած լիննու. համար՝ անհար եւրոպական մեր այս վերջին խօսն էլ թէ մեզ պատուած դեռ Աւելինան խոլից վերշացած, փակուած չէ: Աս այս է, եւ Հայ վաւանդի, բնաւեր պրօւետարար, զիշացին, աշխատաւոր այդ ։ Խնդրի ։ վրաւելու ազգականանշատեւելոց մէկն է մնում։ (էջ 87):

Դիրքին Բ. Մասին ու պատուած է հնրելու այս զիսուպաթիւնները, որոնք ուզուած են Հայաստանի Խոմունիշաստական կուսակցութեան Կուսակցութեան Խօմիութիւր բարուուզարի կողմէն Ս. Գ. Հնչակիան հասցէին, ամբաստանելով զայն մաներ-ուրւեւապական (էջ 93) եւ ազգայնական (էջ 104):

Սապահ-Գիւլիան կը ցնայ հնրել այս զիսուպաթիւնները, բայց ստոյզ է որ Ս. Գ. Հ. Կուսակցութիւններ միշտ խումբ առած է ազգային զործերու, և նոյն իոկ Ազգային-Միութիւն կազմելու համար Ամերիկայի մէջ, ինըն Սապահ-Գիւլիան անհամար ամերիկան զնան Սապահ-Գիւլիանի նիստերուն մէջ, եւ հակառակ այն իրուութեան թէ Ս. Գ. Հ. ու միայն իրրեւ մարքսիստան զործած է Հայ ժողովութիւն մէջ, այլ գործած է նաեւ միւս կուսակցութեանց նման բաղարական և ազգայնական կիրքերով, Սապահ-Գիւլիան կ'ըսէ.

— Իրուութիւն էր Սոցիալ գէտօկրատ Հընչական կուսակցութիւնը երբեք չէ գարած ապացուական պրօւականաց, նրա անդամները ո՛չ մի ժամանակ եղել են Ազգայնականներ, այլ համազարած և անզերածելի Մարքսիստներ, Հայ իրականութեան և միջավայրի մէջ» (էջ 107): Եւ հնրելու համար ազգայնական շարժուները, խմբա-

պետական գործունելութիւնները, որոնց մէջ նաև թիւրք փօստային զարնուիլը եւ կողապատմութը, Սապահ-Գիւլեան, կ'ըսէ-Շիրանք սկզբնական անհրաժեշտ տարրեր էին զանգուածային ընդհանուր շարժումը շարժումները հանելու համար եւ ո՞ր երկրի մէջ կառարւած յեզափոխական շարժումը այդ պեղնական փուլերից չի անցել՝ որոշեալ եղանակացութեան, յառաջադրուած նորասահին հասնելուց յառաջէ (էջ 110):

Սապահ-Գիւլեան իր կուսակցութեան կողմէ կը նուչակուի իրեն առնարան մարքսիստների վարդապետնեան, և նա այս զիրքին մէջ կ'արդարացնէ այդ ախտորոշ այնքան պարզ և յասակ են իր զարդարները, եւ լիզուն ալ զրաբէ:

Անշուշտ տարրեր եւ աւելի կինսական խնդիր մըն է զիսանալ թէ Հայ ժողովուրդը իր բարարական, իր ընկերարանական վիճակից ո՞րչափ պէտք ունէր այսպիսի շարժումներ մը: — Երգութիւնը այն է որ Ս. Գ. Նշանիեաններ միշտ նկատուեցան իրեն ազգային զօրիշներ, իրենք ալ այնպէս զօրիշին, եւ առոր համար ալ հարածուեցան, եւ իրենց լաւագոյն ոյժերը կախազաններու վրայ մահացան իրեն նայ մէսայիններ եւ պետական գումանաններ, եւ ո՞չ թէ մարքսիստներ վարդապետնեան զօրիշներ, վարդապետնեան մը, որպէս օրինակի համար, ոչիւրք պետութիւնը զիսէր, ո՞չ ալ հայ զիւղացին կը համունար:

Սապահ-Գիւլեանի զիրքին պատամակն զարտ այն է որ, ուրիշն Հայ ժողովուրդը, եւրոպայի մէջ ծրած ձարկած ընկերարանական նոր վարդապետութեան մը Արևելիք մէջ տարածման զարգանքին ալ արւած էր իր զուղութեան քաժմին՝ Ս. Գ. Հ.-ի միմոցացաւ:

Հայութիւնը պէտք ունէ՞ր այսպիսի պատամականարաւութեան մը հնմարկուելու, բանի որ ցըրուած ախտուած ժողովուրդը մըն է ինըն աշխարհի ակադեմի:

Եւ այսու ալ, այնքան փորձերէ եւ փորձառութիւններ եւուրք. Հայ ժողովուրդը ի՞նչ պէտք է ընէ իր զոյութիւնը պահելու համար, թէ՝ Հայութիւնի մէջ և թէ՝ Հայութիւնին դրս զաղթավայրերու մէջ: Ասոնք ինդիրներ են, որոնց լուծումը չենք կարծեր որ կախուած ըլլայ ընկերարանական թէօրիներէ:

Սապահ-Գիւլեան իր այս զիրքին Յառաջարանը գրած է 1927 Ապր. 23ին. իսկ ինըն վախճանակցաւ անկից վեց ամիս եւորը, 1928 Ապրիլ 25ին, տարիներով բարձրէլ եւուրք ոչ-մարքսիստնեան կեանքի մը տառապանքին շղթանները՝ զրիսնիք առաջաւումնեն մէջ:

Մարտիստ «Տնտեսան» Սապահ-Գիւլեան մեռու ազգայնական մթնոլորտի մէջ, իր ազգային Մայրենի եկեղեցւոյն թաղման հարզին ալ արժանացաւ:

Ի զուր չէ բոււած որ մարդոց կեանք հակառակութիւններու շարք մըն է: — «Տնտեսան» Սապահը մեծ հակառակութիւն մըն եւաւ: Խուարու, զրիսնիք առաջաւումնեն իսպահ:

Բ. Ե.

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍԻ

«Ա. Զ. Դ. Ա. Մ Ե Բ Ի Ռ Ո Ւ

Մեղի կը հարցուի՝ թէ Ազաթանգեղոսի այն տողերուն մէջ՝ ուր Տրդատ կ'ըսէ Ահաւ հիամի համար «որ է վառաք ազգիս մերոյ և, եայլն, ի՞նչ պէտք է թարգմանել այդ առզիս մերը» տեղուոյն վրայ: Փութանք բացարութիւն մը տալ համաստիւ:

Իրաւ է որ՝ տուաշին նայուուած քով՝ այն պէտ կը հասկցուի, ինչպէս պիտի հասկընայինք, զոր օր՝ Խորհնացիին նոյն բառուը ուս տողին մէջ: «Արշակ զվարացակ» մերոյ ազգիս թագաւորեցոյց» (Պատմ. Բ. 1), և, եթէ չենք սխալիր, բոլոր հին և նոր հայ ու եւրոպացի թարգմանիչներ Ազգանկառական թիմանան առհասարակ:

Ճիշտ է սակայն այդ հասկացողութիւնը. չենք կարծեր: Վասն զի Տրդատ ըսել չուզիր՝ թէ Հայոց ազգին վառաքն է Անահիաւը, զոր, իր խոկ խօսքով, կը պատուեն բարոր թագաւորները, մահաւանդ Յունաց թագաւորը. ու կ'աւելցնէ նաև թէ դիշունին պարարեար է առնեայն մարդկան բնուրական: Քիչ վերջը՝ երբ թագաւորը կը կրկնէ իր զաւանութիւնը՝ թէ մնովաւ կեայ և զկենցանութիւն կը է երկիրս Հայոց և Անահիամի համակարգութիւնը կը մասնաւորէ մեր երկրին համար, մինչդեռ առզիս մերոյց բառերը Դիցուհիին բովանդակ մարդկարեն բարերեարելու գերը կ'ընդգրկեն ապահովարար:

Շփոթութիւնը առաջ կուզայ անով՝ որ որ՝ ազգը nation նշանակութեամբ տարբացած ըլլաւով միը բառապիտութեան մէջ, բառին միւս հին առումները սեռ, մերունդ, ցեղ, եայլն, երկրորդգական կարզի մը վըրայ կը մնան միշտ: Պէտք է գիտնալ որ՝ յանահիանին համեմատութեամբ՝ մեր ազգ բառը չորս տարրեր բառերու թարգմանութիւնն է, զոր օր՝ Նոր Կտակարանին մէջ:

Էնուս ազգ (nation)

Դէնուս ազգ (սեռ)

Դէնուս ազգ (սերունդ)

Ցալն ազգ (ցեղ)

Արգ՝ Ազաթանգեղոսի ծանօթ համարական յոյնին՝ «ազգիս մերոյց» համաձայն յոյնին՝